

**ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ**

КРИВОШЕЙ Віталій Михайлович

УДК 351.84:613.67:159.97-058.65(477)

**ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ
УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

КИЇВ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті підготовки кадрів державної служби зайнятості України.

Науковий керівник – доктор наук з державного управління, доцент
ВОРОНА Петро Васильович,
Інститут підготовки кадрів державної служби
зайнятості України, перший проректор.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор,
БУЛЬБА Володимир Григорович,
декан факультету публічного управління
та адміністрування Харківського регіонального
інституту державного управління НАДУ
при Президентові України;

кандидат наук з державного управління,
ЧЕРЧАТИЙ Олександр Іванович,
директор Регіонального центру з надання
безоплатної вторинної правової допомоги
у Полтавській області.

Захист відбудеться 29 січня 2021 року о 15-й годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.891.02 Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України за адресою: 03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17, к. 205.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України (03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17).

Автореферат розісланий 28 грудня 2020 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. З. Масик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Спровокований Російською Федерацією військовий конфлікт на Сході України актуалізував проблематику формування та реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій (надалі УБД), адже без вирішення її державою вона може стати загрозою національній безпеці. Діапазон впливу факторів війни на людину є широким, але набагато більший масштаб мають пом'якшені та відстрочені її наслідки, що впливають не лише на психо-фізичне здоров'я УБД, а й на їхню соціалізацію, свідомість тощо. Нерозуміння з боку суспільства призвело до того, що багато хто з них, маючи загострене відчуття справедливості та стикаючись із байдужістю людей і держави, яку вони захищали, ставали на шлях злочинності, закінчували життя суїцидом, вели асоціальний спосіб існування або залучались до радикальних політичних рухів. З огляду на особистісні якості одні в змозі здолати ці проблеми самостійно, а іншим необхідна соціально-психологічна адаптація і підтримка протягом усього життя. Тому виявлення механізмів, які сприятимуть УБД адаптуватися до мирного життя, стає все більш необхідним та актуальним для України.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» передбачає створення належних умов підтримання здоров'я й активного довголіття; надання соціальних послуг та інших видів обслуговування УБД; зміцнення матеріально-технічної бази створених з цією метою закладів і соціальних служб та підготовки відповідних фахівців; виконання цільових програм соціально-психологічного і правового захисту; надання пільг та соціальних гарантій у трудовій діяльності відповідно до професійної підготовки з урахуванням стану здоров'я УБД. Тому побудова державою дієвої системи соціально-психологічної адаптації УБД потребує суттєвого вдосконалення й прискорення темпів упровадження, враховуючи досвід та практичні рекомендації волонтерів, практичних психологів, громадських спілок, соціальних працівників та міжнародної спільноти.

Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження є роботи з теорії й практики державного управління, механізмів формування і реалізації державної соціальної політики таких науковців як: В. Бульба, Р. Войтович, П. Ворона, Н. Діденко, Г. Дмитренко, К. Дубич, О. Іляш, М. Кравченко, К. Ковязіна, М. Лахижа, О. Линдюк, Г. Лопушняк, М. Мельник, К. Міщенко, Л. Приходченко, А. Рачинський, А. Семенченко, В. Скуратівський, О. Черчатий, О. Яременко, Н. Ярош та ін. Питання соціально-психологічної адаптації учасників АТО нині вивчаються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями (С. Басараб, О. Буковська, С. Васильєв, В. Дорожкін, Л. Жаліло, А. Караян, В. Князевич, Л. Кудрик, А. Кучер, М. Мушкевич, І. Сиромятніков, Г. Пріб, Ю. Сурмяк, О. Тополь, О. Філатова, А. Чаплигін).

Проблема побудови ефективної системи соціально-психологічної адаптації УБД не вирішена і потребує більш системного та послідовного дослідження крізь призму науки державного управління для вирішення соціально-психологічних

проблем УБД, створення належних умов надання соціальної, психологічної і медичної допомоги УБД та особливо тим, хто отримав бойові поранення й каліцтва, набувши особливих потреб. Соціально-психологічна адаптація військових, які брали участь у воєнних конфліктах, і пошук ефективних шляхів її реалізації мають посісти одне з головних місць у соціальній політиці держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з комплексними НДР Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України «Управління інноваційно-інвестиційним розвитком регіону в умовах децентралізації та регіональної демократії» (державний реєстраційний номер ДЄ 0113V005266), «Дослідження проблематики розвитку прямих форм демократії в Україні в умовах децентралізації» (державний реєстраційний номер ДЄ 0118V003561), під час виконання яких автор дослідив процес формування та реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД та її роль у забезпеченні державної безпеки України.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є визначення та теоретико-методологічне обґрунтування й розробка комплексного механізму формування та реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення відповідних *завдань*:

- охарактеризувати стан наукової розробки державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД, виокремити проблемні поля та напрями дисертаційної роботи;

- здійснити структурно-функціональний аналіз системи соціально-психологічної адаптації УБД та категорійно-понятійного апарату дисертаційної роботи;

- узагальнити зарубіжний досвід реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД для виявлення можливостей імплементації його в Україні;

- розкрити принципи формування та реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД;

- провести моніторинг діяльності громадських організацій УБД як суб'єктів державної політики в системі соціально-психологічної адаптації УБД в Україні;

- розробити комплексний механізм реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД;

- обґрунтувати та запропонувати пропозиції щодо удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД.

Об'єкт дослідження – процеси соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій як складової соціально-владних відносин.

Предмет дослідження – формування та реалізація державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань у дисертації використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: історичний (систематизовано основні дослідницькі підходи до державної політики соціально-психологічної адаптації УБД у вітчизняній та зарубіжній науці), логічний (розкрито сутність, основні концепції соціально-психологічної

адаптації УБД як елементу національної безпеки), порівняння (зіставлено національні моделі реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД зарубіжних країн), аналіз (досліджено теоретико-методологічні засади становлення системи соціально-психологічної адаптації УБД держави), синтез (здійснено структурно-функціональний аналіз сутності державної політики соціально-психологічної адаптації УБД), дедукція (розкрито сутність, особливості соціально-психологічної адаптації УБД), узагальнення (охарактеризовано механізми реалізації державної політики у цій сфері), моделювання (запропоновано удосконалену модель соціально-психологічної адаптації УБД), аналітичний (систематизовано нормативно-правове забезпечення соціально-психологічної адаптації УБД), аналогії (запропоновано інституційно-оптимізаційні механізми соціально-психологічної адаптації УБД як елементу національної безпеки).

Емпірична база дослідження сформована нормативними документами органів державної влади та місцевого самоврядування, науковими працями вітчизняних і зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні механізмів формування й реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД і напрямів її удосконалення як важливого складника соціальної стабільності та національної безпеки. Найбільш значущі результати, що містять наукову новизну, конкретизовано в таких наукових положеннях:

уперше:

– розроблено комплексний механізм реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД як системи політичних, економічних, соціальних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу органів публічної влади, що об'єднані метою ліквідації наслідків посттравматичного синдрому в УБД та їх повного залучення до соціально-економічних і суспільно-політичних процесів у державі та створюють умови для їх активної участі в процесах державотворення;

удосконалено:

- теоретичну модель соціально-психологічної адаптації УБД та запропоновано пріоритетні напрями удосконалення державної політики соціально-психологічної адаптації УБД, яка включає наступні процеси й механізми: соціалізацію через ГО та ветеранські клуби УБД; гуманізацію (залучення УБД до національно-патріотичного виховання й освітньо-виховного процесу вишів та шкіл, в установи позашкілля); подальшу спеціалізацію (відбір та залучення до військової чи правоохоронної діяльності звільнених у запас УБД); професійну перекваліфікацію (навчання за державні кошти, можливість набутти іншу спеціальність); пасивний соціальний супровід сімей УБД; створення мережі практикуючих психологів-реабітологів з числа УБД та капеланів; формування системи комунальних ветеранських клубів-музеїв з напрямком психологічної реабілітації; диференціацію підходів соціально-психологічної адаптації УБД; формування програм залучення УБД до роботи у правоохоронних органах та органах публічної влади;

- категорійно-понятійний апарат з теми дослідження у контексті державно-

управлінської діяльності: «суб'єкти соціально-психологічної адаптації УБД», «система соціально-психологічної адаптації УБД», «принципи формування та реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД», зокрема запропоновано визначення поняття «державна політика соціально-психологічної адаптації УБД» як комплексу правових, організаційних, інформаційних заходів, які вживаються органами публічної влади для підтримки УБД з метою пристосування їх до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, рольової пластичності поведінки, інтеграції в соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, сприйняття нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії, та як системи медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації й інтеграції в суспільство, а також забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації і виробами медичного призначення;

- інтерпретацію структури та функцій державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД, запропоновано вихідні принципи її конструювання, зокрема визначено детермінанти цілей, змісту, форм і методів організації процесу соціально-психологічної адаптації УБД, особливостей світосприйняття УБД, що сприятиме оптимальній організації процесу соціально-психологічної адаптації;

набули подальшого розвитку:

- трактування складових нормативно-правового забезпечення, пов'язаного з формуванням державної політики соціально-психологічної адаптації УБД, визначенням необхідності коригування державних програм та унормування функціонального навантаження на суб'єкти системи соціально-психологічної адаптації;

- системний аналіз суб'єктів соціально-психологічної адаптації УБД, у процесі якого визначено провідну роль органів публічної влади та громадських організацій, створених УБД й волонтерами, як дієвого компонента системи соціально-психологічної адаптації УБД;

- підходи до адаптації зарубіжного досвіду здійснення державної політики соціально-психологічної адаптації УБД в контексті євроатлантичної інтеграції країни, зокрема реалізації відповідних концепцій та програм на державному, регіональному й місцевому рівнях;

- шляхи удосконалення механізмів розбудови і підвищення ефективності діяльності системи соціально-психологічної адаптації УБД та її реалізації з урахуванням світового досвіду (особливо країн НАТО) і модернізації законодавства з питань соціального захисту УБД через його подальше унормування з реальним станом безпекового соціального середовища (особливо з огляду на російську агресію та інші кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України); перехід від пасивної політики щодо психологічної реабілітації до політики супроводу УБД та членів їх сімей, родин полеглих; удосконалення системи планування програм соціально-психологічної адаптації УБД на регіональному та

місцевому рівнях та їх синергування з державними; впровадження у практику соціально-психологічної адаптації науково обґрунтованих критеріїв і методик оцінки результатів функціонування цієї системи; поглиблення суспільного діалогу з важливих питань соціально-психологічної адаптації УБД з отриманням зворотного зв'язку від структур громадянського суспільства; напрацювання та реалізація сучасних методик соціально-психологічної адаптації УБД та залучення до цього процесу відомих психологічних шкіл, окремих проектних експертів, ЗМІ; активізація роботи зі створення центрів соціально-психологічної адаптації УБД (засновники – органи місцевого самоврядування, УБД, громадські організації УБД та волонтери). Запропоновано створення при Міністерстві у справах ветеранів Координаційної ради з питань соціально-психологічної адаптації УБД як недержавного координаційного органу з ГО УБД, запровадження в системі інституту Уповноваженого з прав людини підрозділу із захисту прав та з питань адаптації УБД.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки та рекомендації, розроблені автором у дисертаційній роботі, можуть бути використані для вирішення актуальних завдань прикладного характеру. Зокрема, комплексний механізм формування та реалізації державної політики в системі соціально-психологічної адаптації УБД сприятиме ефективній реалізації соціальної функції держави, зростанню боєздатності ЗСУ та посиленню національної безпеки.

Наукові висновки і теоретичні положення дисертаційної роботи доведені до рівня конкретних пропозицій і практичних рекомендацій для використання в публічному управлінні. Зокрема, результати дослідження були використані в практичній діяльності Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України (довідка про впровадження №1481/04/01/1-20 від 17.02.2020); Головного управління Департаменту соціального захисту населення Сумської міської ради (довідка про впровадження № 12/01-30/810/09 від 07.02.2020); Диканської районної ради Полтавської області (довідка про впровадження №02.2-04/34 від 24.01.2020), у навчально-виховній діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (довідка про впровадження №31/35 від 03.02.2020) та Військової академії (м. Одеса) (довідка про впровадження №38/2/36 від 24.02.2020), у статутній діяльності громадської спілки «Координаційна Рада громадських організацій учасників АТО» щодо захисту соціально-економічних та політичних прав УБД - учасників АТО-ООС (довідка про впровадження №4 від 07.02.2020).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи були презентовані та обговорені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Проблематика процесу децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах» (Київ, 2018-2019), «Публічна служба в модерній державі» (Київ, 2018), «Науково-практичне забезпечення децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах» (Київ, 2018-2020), «Роль держави та громадського сектору в соціальній адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО» (Київ, 2018-

2020), «Форум прямої демократії» (Київ, 2018-2020), «Взаємозв'язок політики і управління: теоретичний і прикладний аспект» (Дніпро, 2019), «Науково-практичне забезпечення надання публічних послуг в умовах децентралізації» (Київ, 2019-2020), «Теоретичні проблеми державного управління та принципова нова класифікація політичних систем» (Тбілісі, 2020), «Політичні трансформації сучасного суспільства» (Полтава, 2020).

Публікації. Наукові результати дисертаційної роботи опубліковано в 14-ти наукових працях, із них 5 статей у фахових виданнях з державного управління, 2 – у зарубіжному виданні, 7 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 272 сторінки, обсяг основного тексту – 190 сторінок, включаючи 9 рисунків, 2 таблиці та додатки. Список використаних джерел налічує 278 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, аналізується ступінь дослідженості теми, формуються мета, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, визначається наукова новизна, практичне значення одержаних результатів та їх реалізації, особистий внесок здобувача, ступінь апробації та публікації результатів дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – *«Теоретичні основи формування та реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в умовах «гібридної війни»* – проведено огляд наукового дискурсу проблематики формування та реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД в умовах «гібридної війни» РФ, розглянуто понятійно-категоріальний аналіз предметного простору дослідження, досліджено інституційні особливості формування державної політики соціально-психологічної адаптації УБД в Україні.

Найчисельнішою групою серед УБД країни є ті, хто захищав незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, безпосередньо брав участь в АТО/ООС, забезпечував її проведення, перебуваючи в районах АТО/ООС у період її проведення, у заходах із забезпечення національної безпеки, відсічі й стримування збройної агресії РФ у східних областях. Кількість осіб, які станом на липень 2020 року мають статус учасників цієї війни, – близько 400 тис. осіб.

Зазначено, що «соціально-психологічна адаптація» відбувається під патронатом держави і є процесом «пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, інтеграції особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії». Вказано на те, що адаптація може відбуватись у формі *акомодації, конформізму та асиміляції*. Соціально-психологічна адаптація УБД пов'язана з прийняттям індивідом різних соціальних ролей, адекватним відображенням себе і своїх соціальних зв'язків. Вона відіграє вирішальну роль у соціалізації особистості, яка повернулась із зони бойових дій, де інші правила міжособистісних

стосунків. Часто УБД, не сприймаючи шаблонно-фальшиві та не щирі суспільні відносини не адаптуються до нових післяфронтових умов життя, що може проявлятися у протестній формі, а ще гірше у гострій асоціальной поведінці, маргіальності, алкоголізмі, наркоманії, участі у кримінальних діях.

Зважаючи на те, що соціально-психологічна адаптація є «взаємозумовленим процесом пристосування індивіда до соціального середовища і пристосування суспільства до потреб особистості через їх задоволення» державі варто більше моніторити ступінь відповідності між рівнем соціальних потреб і рівнем їх задоволення УБД, що визначає рівень соціальної адаптації. Вчені виокремлюють наступні компоненти адаптації: соціально-побутову, економічну, комунікативну, регулятивну і самореалізацію. За результатами теоретичного аналізу соціально-психологічну адаптацію розглядаємо як процес пристосування особистості до умов соціального середовища, опосередкований провідною діяльністю на даному етапі її розвитку. Проаналізовано загальнотеоретичні підходи до адаптації: гомеостатичний, гедоністичний та прагматичний; активну та пасивну її форми; фази адаптації; поняття адаптаційного потенціалу та адаптаційних можливостей; адаптивність; соціально-психологічну дезадаптацію; чинники успішної адаптації; зв'язок адаптивної ситуації із потребами в адаптації; залежність характеру адаптації від стадії онтогенезу. Результатом соціально-психологічної адаптації є така адаптованість УБД, яка дозволяє йому після отриманої в зоні бойових дій бойової травми або ПТСР повернутись у мирне життя і самореалізуватись. Успішна соціально-психологічна адаптація УБД визначається нами як резилентна реінтеграція – продуктивність у різних сферах життя, зумовлена усвідомленням нових можливостей, набутих у результаті бойового досвіду.

Встановлено інституційні особливості формування політики держави у сфері соціально-психологічної адаптації УБД. Вважаємо, що основний вектор політики має бути спрямований на соціальний захист та психологічний супровід УБД, на створення й ефективну роботу центрів соціально-психологічної адаптації УБД.

Обґрунтовано, що в розробці цілісної моделі політики соціально-психологічної адаптації мають співпрацювати всі дотичні до УБД організаційні структури:

1. Президент України, ВРУ, КМ України (особливо - Міністерство у справах ветеранів), військові комісаріати, структури соціального захисту та охорони здоров'я, Державний центр зайнятості, система Безоплатної правової допомоги та ін.

2. Фахівці, які забезпечують соціально-психологічну адаптацію УБД (у т. ч. психологи і психотерапевти), діючи у тісній співпраці з медиками, громадськими волонтерськими структурами.

3. Громадські організації (спілки) УБД, які вирішують насамперед проблему моральної підтримки ветеранів та членів їх сімей.

Доведено, що соціально-психологічної допомоги потребують також батьки та члени сімей УБД (особливо полеглих), які самі перебували в психотравмуючій ситуації. Інструментом механізму адаптації цих сімей можуть бути спеціальні Центри соціально-психологічної адаптації УБД, а також клуби родин осіб, які пройшли через військові дії. Для вирішення проблеми соціально-психологічної адаптації УБД необхідний системний і комплексний підхід.

У другому розділі – «Сучасний стан та проблематика формування та реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій» – проведено аналіз сучасного стану формування державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД, досліджено зарубіжні моделі державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД, узагальнено специфіку пострадянських трансформаційних моделей державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД.

Досліджено, що події «гібридної війни» впливають на УБД не лише своєю інтенсивністю, але й частою повторюваністю – у цих умовах українським воїнам для виживання потрібні навички і моделі поведінки, які відповідають сучасним суспільним нормам мирного життя. Чимало стереотипів поведінки, придатних для бойових дій, так глибоко укорінюються в стиль поведінки бійців, що позначатимуться ще багато років у мирний час. Тому всім УБД необхідна психологічна реабілітація, яка є складником державної політики соціально-психологічної адаптації. Її головне завдання – надавати не лише реальну психолого-соціальну підтримку, а й інформувати про надані владою пільги та скеровувати до відповідних інстанцій й установ охорони здоров'я для отримання цих пільг та лікування. Державна політика у сфері підтримки ветеранів (УБД) передбачає активне сприяння соціально-психологічній адаптації. Постанова КМУ № 1057 (2017 р.) «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації» регулює механізми державного управління з організації проведення реабілітації структурними підрозділами державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань соціального захисту населення.

Здійснено аналіз зарубіжного досвіду надання адаптаційних послуг військовослужбовцям – УБД. Основна увага була зосереджена на пострадянських краях, Європі та США. Встановлено, що система реабілітації учасників збройних конфліктів у США є найбільш прогресивною, оскільки в її основі - безперервність реабілітаційних дій. Доцільно використовувати зарубіжний досвід США зі святкування Дня Пам'яті, що вшановує американських військових, полеглих у всіх війнах і конфліктах, в яких США брали участь. Пенсійне забезпечення громадян США, звільнених з військової служби, є складовою державної системи соціального захисту військових та одним з основних елементів їх матеріального стимулювання і соціальної адаптації. Система пенсій військових країни є комплексною та включає військову пенсію, пенсію за програмою федерального соціального страхування й особисті відрахування військовослужбовців на персоналізовані пенсійні рахунки. За оцінками експертів міністерства праці США, завдяки цій схемі пенсійного забезпечення вони в даний час є найбільш соціально захищеною професійною групою населення в країні.

Зазначено, що військові пенсіонери та їх родини мають право безкоштовного користування соціальною інфраструктурою військових баз: готелями і кемпінгами, пільговими магазинами, центрами підтримки сім'ї та дитячими центрами, спортивними комплексами. Американські військові пенсіонери мають істотні податкові пільги. Всі виплати, які одержуються від Мінветеранів, звільнені від сплати прибуткового податку. УБД країни рятує від ПТСП не допомога держави, а

групи самопомоги ветеранів, які створюються у США і є психотерапевтичними.

Встановлено, що залежно від обставин економічного та соціального характеру інфляційних процесів у демократичних країнах світу проводиться постійне корегування відповідних норм законів щодо соціального захисту військових. Такі дії не допускають зниження обсягу їх соціальних норм та забезпечують дотримання високого позитивного іміджу збройних сил держави. Деякі правові норми соціального захисту військових провідних країн-членів НАТО мають бути імплементовані у законодавство відповідного спрямування в Україні. Зазначено, що у Великобританії діє для УБД гарантовано високий рівень соціальних виплат, які здійснюються щорічно або щомісячно. А досвід Хорватії корисний для України в частині законодавчого супроводу соціального захисту УБД і механізмів його забезпечення у виконавчій владі через національні та регіональні програми. У пострадянських країнах соціально-психологічна адаптація мало відповідає стандартам передових демократичних країн, а надання психологічної допомоги має пасивний характер (у разі звернення УБД), часто підмінюється пільговими програмами. Доведено, що залучення зарубіжного досвіду соціального захисту УБД сприятиме суспільній стабільності та уникненню соціальної напруги в Україні. Слід удосконалювати (з використанням елементів досвіду зарубіжних країн) форми опіки держави у разі виникнення трагічних випадків серед УБД на лінії зіткнення. Державна політика соціально-психологічної адаптації повинна мати активний характер, що сприятиме збереженню життя УБД та стабільності їхніх сімей і суспільства загалом.

Зазначено, що державі варто здійснювати соціально-психологічну адаптацію тих, хто повернувся з бойових дій, використовуючи цей «золотий фонд» для посилення боєздатності ЗСУ та зміцнення засад національно-патріотичного виховання у всій системі освіти України, підготовки молодих офіцерів.

У **третьому розділі** – *«Пріоритетні напрямки модернізації державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні»* – визначено інституційні особливості формування державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД, запропоновано імплементувати елементи зарубіжного досвіду соціально-психологічної адаптації УБД в Україні, окреслено напрямки модернізації процесу формування та реалізації державної політики.

У процесі дослідження пріоритетних напрямків модернізації державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД обґрунтовано наукові підходи до визначення її складників та встановлено, що соціально-психологічна адаптація УБД має передбачати наявність чотирьох основних видів допомоги – психологічної, медичної, соціальної і педагогічної, які можуть синергетично поєднуватися між собою залежно від об'єкта адаптації, його психоемоційного й соціального стану, факторів та умов, що впливають на проведення цих заходів.

Встановлено, що більшість УБД потребують комплексної соціально-психологічної реабілітації, соціальної підтримки, що допоможе їм контролювати психоемоційний стан і самостійно знаходити вихід з ПТСР. Для кожного УБД у мирний час важливо відчувати високий рівень особистісної самореалізації.

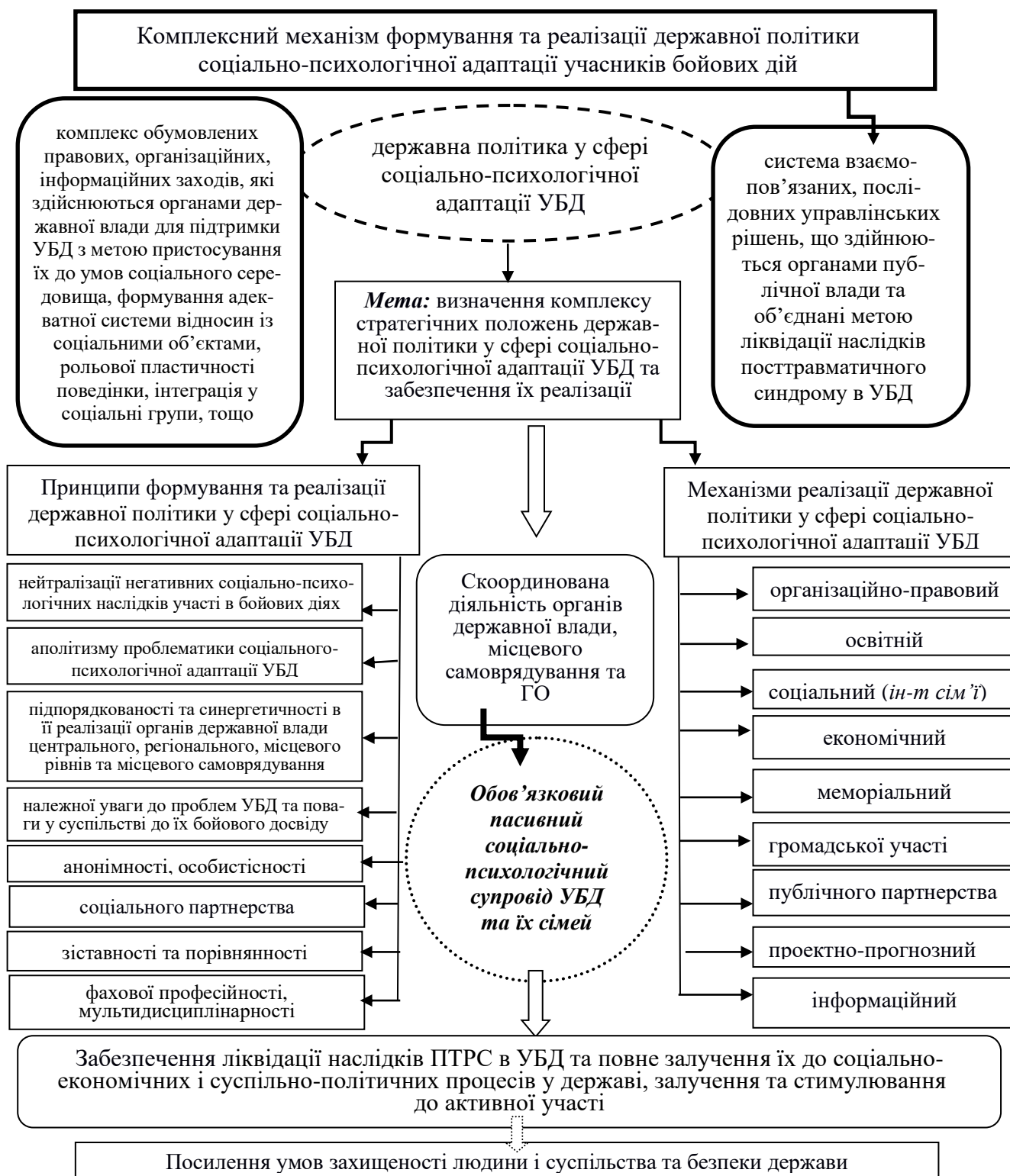

Рис. 1. Модель комплексного механізму формування та реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД в Україні

Соціально-психологічна адаптація до умов мирного життя здійснюється через активізацію сильних сторін особистості, самореалізацію в трудовій діяльності (творчості), розширення кругозору і світогляду, подолання екзистенціальних проблем, активну соціалізацію.

Автор пропонує розробити активну політику держави щодо соціально-психологічної адаптації та реабілітації УБД, що має сприяти їхній самореалізації. Особливо цінною у реабілітаційній діяльності з УБД є сімейна терапія, що спрямована на корекцію міжособистісних стосунків у родині і має усувати емоційні розлади; зосередити увагу на мультимодальній формі сімейної терапії. У її здійсненні найефективнішим вагомим позитивом володіють мультидисциплінарний, системний, комплексний і технологічний підходи з використанням комплексного механізму формування та реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД (рис. 1).

Встановлено, що засадничим чинником моделювання системи комплексної соціально-психологічної адаптації УБД є організаційно-педагогічні умови: здійснення комплексної реабілітації УБД з виокремленням ключового виду та врахуванням «індивідуального випадку»; організація і здійснення реабілітації УБД мультидисциплінарною командою фахівців; проведення ранньої діагностики політики соціально-психологічної адаптації УБД, потреб та проблем УБД (згідно з розробленою комплексною програмою); розробка індивідуальної програми реабілітаційних заходів УБД; соціально-психологічний супровід УБД у постреабілітаційний період. Дослідженням встановлено, що майже всі УБД на сході України стикаються з проблемами і під час проходження служби, і після повернення із зони бойових дій, які пов'язані з неготовністю адаптуватися до мирного життя, та із проблемами побутового, медичного, сімейного характеру.

З'ясовано, що УБД не зацікавлені у проходженні реабілітації, оскільки не вважають її ефективною та дієвою, не мають належної інформації про свій стан та її дієвість для себе. Проблема адаптації УБД до мирного життя – це виклик для українського громадянського суспільства та держави, які виявилися значною мірою не готовими належно забезпечити успішну соціальну інтеграцію бійців. УБД після воєнних дій стикаються з матеріальними та психологічними проблемами. Адаптація УБД до мирного життя ускладнюється й численними соціально-психологічними проблемами, тому державна система психологічної допомоги військовослужбовцям у процесі адаптації теж потребує вдосконалення. Всім УБД належить проходити період соціально-психологічної адаптації. У суспільстві постає проблема не лише надання їм реальної соціально-психологічної підтримки. Для вирішення цієї проблеми УБД побхідно використовувати різні форми роботи: семінари для співробітників служб з соціально-психологічної адаптації УБД, індивідуальні психологічні та юридичні консультації для ветеранів та членів їх сімей, правовий і соціальний захист, забезпечення за допомогою органів самоврядування, військкоматів отримання соціальних благ, установлених законодавством. Одним із пріоритетних напрямків у вирішенні даної проблеми є створення та сприяння роботі громадських об'єднань УБД та волонтерів. За визнанням ветеранів, вони потребують взаємодії та взаємопідтримки, які можуть дати їм зустрічі й спілкування зі своїми товаришами по службі в ГО, що дозволяє знімати психо-емоційні стреси та легше переживати післявоєнні фізично-психологічні травми.

Виходячи з досвіду роботи у сфері соціально-психологічної адаптації УБД зазначаємо, що досвід реабілітації УБД необхідно використовувати на всіх рівнях

її проведення; організувати роботу з соціально-психологічної адаптації УБД до умов мирного життя, яка повинна відповідати сучасним вимогам; посилити наукову розробленість проблеми соціально-психологічної адаптації УБД до цивільного життя, розширювати і вдосконалювати категоріальну базу науки у цій сфері. Необхідна розробка й апробація унікальних державних, регіональних, місцевих програм та створення цільових фондів з активним залученням наукового потенціалу України і провідних світових вчених. Соціально-психологічна адаптація орієнтується на створення навколо УБД реабілітаційних умов доброзичливого до них соціального середовища.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішене актуальне наукове завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних основ, особливостей формування та реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій як важливого складника соціальної стабільності й національної безпеки та розробці практичних рекомендацій щодо її модернізації в Україні. Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі висновки:

1. Дослідження теоретико-методологічних засад формування та реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД дало змогу виявити те, що попри певну обґрунтованість, проблема наукового обґрунтування *модернізації* механізмів формування та реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД набула особливої актуальності лише у реаліях російської агресії на сході України, нових загроз національним інтересам України та виникнення соціальної нестабільності. У науковому дискурсі сутність реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД розглядається з точки зору втілення таких принципів як: нейтралізація негативних соціально-психологічних наслідків участі в бойових діях; забезпечення необхідного соціально-психологічного супроводу УБД та належної поваги в суспільстві; підпорядкованість та синергетичність в її реалізації органів державної влади центрального, регіонального, місцевого рівнів та місцевого самоврядування; аполітизм проблематики соціально-психологічної адаптації УБД (особливо АТО-ООС), невикористання УБД як інструменту в політичній боротьбі.

Аналіз стану дослідження державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД у вітчизняній та зарубіжній літературі засвідчує необхідність міждисциплінарного підходу до цієї проблеми на перетині наук: соціології, психології, медицини, державного управління та юридичної науки. Серед основних завдань державної політики соціально-психологічної адаптації УБД виокремлено синергетичну координацію зусиль у здійсненні органами державної влади та місцевого самоврядування заходів з питань її реалізації.

2. У результаті дослідження теоретичних та правових основ формування і реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД визначено, теоретико-методологічно обґрунтовано та розроблено комплексний механізм формування і реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної

адаптації УБД; удосконалено категорійно-понятійний апарат дослідження та здійснено структурно-функціональний аналіз системи соціально-психологічної адаптації УБД. Зокрема, обґрунтовано теоретичні засади формування і комплексний механізм реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД як системи взаємопов'язаних, послідовних управлінських рішень, які формуються й реалізуються органами публічної влади та об'єднані метою ліквідації наслідків посттравматичного синдрому в УБД та їх повного залучення до процесів соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку держави, стимулювання активної участі у процесах державотворення як важливого складника соціальної стабільності та національної безпеки в умовах євроатлантичної інтеграції. Серед УБД виокремлено категорію учасників російсько-української війни – осіб, які захищають незалежність, суверенітет, територіальну цілісність України і беруть безпосередню участь у боротьбі з агресією РФ на Сході України. Уточнені поняття «державна політика соціально-психологічної адаптації УБД», «суб'єкти соціально-психологічної адаптації УБД», «система соціально-психологічної адаптації УБД».

На основі аналізу світового й вітчизняного досвіду та критеріїв оцінки ефективності *сформульовано авторське визначення поняття* «державна політика соціально-психологічної адаптації УБД» як комплекс законодавчо обумовлених правових, організаційних, інформаційних заходів, які здійснюються органами публічної влади для підтримки УБД, інших груп населення з метою пристосування індивіда до умов мирного соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, інтеграції особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії тощо.

3. Узагальнено зарубіжний досвід реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД для виявлення можливостей його застосування в Україні та запропоновано шляхи імплементації цього досвіду здійснення державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД у контексті євроінтеграції України, зокрема щодо реалізації відповідних концепцій та програм на державному, регіональному та місцевому рівнях, проведення заходів ушанування та меморіалу, досвіду психологічної реабілітації через НДО УБД, соціального захисту сімей полеглих УБД тощо.

Особливо позитивним для імплементації в частині законодавчого супроводу соціального захисту УБД та механізмів його забезпечення у виконавчій владі через національні та регіональні програми є досвід Хорватії щодо визнання інвалідності учасника війни (ним вважається особа, організм якої зазнав шкоди принаймні на 20% унаслідок ран чи травм, отриманих при захисті суверенітету країни). Законодавче закріплення належних норм соціального забезпечення (як у всіх провідних країнах-членах НАТО) у США є теж позитивним досвідом для України. Соціальний захист, супровід (адаптація, реабілітація) є найважливішим і необхідним складником у військовому законодавстві США. Цей підхід щодо утвердження та підтримки достатньо високого життєвого рівня УБД сприяє додержанню належного морально-психологічного стану в ЗСУ, позитивно впли-

ває на процеси удосконалення постійного високого рівня боєготовності-боєздатності та спроможності якісно і вчасно виконувати завдання сектору оборони держави. Достатньо високий рівень соціального захисту у провідних державах НАТО мають усі категорії військовослужбовців – від рядового до вищого офіцерського складу. Такий стан справ позитивно впливає на залучення до збройних сил найбільш розвинених в інтелектуальному та фізичному плані осіб і сприяє високій конкурентоспроможності військової служби на ринку праці.

4. Розроблено комплексний механізм реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій, який розглядається як система взаємопов'язаних, послідовних управлінських рішень, що здійснюються органами публічної влади та об'єднані метою ліквідації наслідків посттравматичного синдрому в УБД з метою їх повного залучення до соціально-економічних та суспільно-політичних процесів у державі та стимулювання їх до активної участі в державотворенні. Він включає організаційно-правовий, освітній, соціальний, інформаційний, меморіальний та інші механізми реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД та наступні процеси й інструменти: соціалізацію через підтримувані державою ГО та ветеранські клуби УБД; гуманізацію (залучення УБД до процесів національно-патріотичного виховання молоді, до освітньо-виховного процесу у вишах та школах, в установах позашкілля); подальшу спеціалізацію (відбір та залучення до військової чи правоохоронної діяльності звільнених запас УБД); професійну перекваліфікацію (навчання за рахунок держави, отримання другої спеціальності); пасивний соціально-психологічний супровід сімей УБД; створення мережі практикуючих психологів-реабітологів з УБД та капеланів; формування системи комунальних ветеранських клубів-музеїв з напрямком психологічної реабілітації; диференціацію підходів до соціально-психологічної адаптації УБД; формування програми залучення УБД до роботи у правоохоронних органах та органах публічної влади.

Комплексний механізм реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД включає суб'єкти її формування та реалізації центрального, регіонального й місцевого рівня (у т.ч. волонтерські структури, служби зайнятості, громадські організації УБД). Запропоновано принципи формування реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД.

5. Здійснений аналіз діяльності громадських організацій УБД як суб'єкта системи соціально-психологічної адаптації УБД дає підстави стверджувати, що соціально-психологічна адаптація відбувається за участі або під безпосереднім впливом недержавних організацій УБД та волонтерів, тому державна політика має бути спрямована на максимальну їх підтримку через залучення до загальнодержавних, регіональних, місцевих програм та проектів. Важливим є створення комунальних установ для залучення для спільної роботи та реабілітації УБД (музеї, спортивні клуби, ветеранські спілки та клуби, реабілітаційні центри). Варто зауважити, що на державному та регіональному рівні силами органів публічної влади прийнято низку нормативних документів, що мають сприяти співпраці ГО УБД (учасників АТО) у справі національно-патріотичного виховання молоді. Але місцеві чиновники ще досить мляво організують цю

роботу, а співпраця з ГО ветеранів цієї війни не активізована. Навпаки, з боку місцевих органів влади є певний страх активізації цих громадських структур у суспільно-політичному житті регіонів. У проведенні національно-патріотичного виховання молоді із залученням ветеранів російсько-української війни (АТО-ООС) велика робота має проводитись силами місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

6. Запропоновано модернізовану комплексну модель державної політики соціально-психологічної адаптації УБД, що базується на імплементації кращих практик зарубіжного досвіду, на політиці супроводу в реалізації процесу соціально-психологічної адаптації УБД. Модель спирається на синергетичну дію всіх елементів громадянського суспільства на базі принципів прозорості; стримувань і противаг державних інституцій за умови посилення контролюючої ролі інститутів громадянського суспільства, постійної комунікації з його представниками; підзвітності через регулярне і своєчасне інформування.

Модель соціально-психологічної адаптації УБД включає пріоритетні напрями удосконалення державної політики соціально-психологічної адаптації УБД, серед яких: соціалізація через підтримувані державою ГО та клуби УБД; гуманізація (залучення УБД до процесів національно-патріотичного виховання молоді, до освітньо-виховного процесу у вишах та школах, в установах позашкілля); подальша спеціалізація (відбір та залучення до військової чи правоохоронної діяльності звільнених у запас УБД); професійна перекваліфікація (навчання за рахунок держави, можливість отримати другу спеціальність); пасивний соціальний супровід сімей УБД; створення мережі практикуючих психологів-реабілітологів з УБД та капеланів; формування системи комунальних ветеранських клубів-музеїв з напрямком психологічної реабілітації; диференціація підходів до соціально-психологічної адаптації УБД; формування програми залучення УБД до роботи у правоохоронних органах та органах публічної влади.

7. Розроблено організаційно-правові шляхи удосконалення механізмів розбудови і підвищення ефективності діяльності в Україні системи соціально-психологічної адаптації УБД та її реалізації з урахуванням зарубіжного досвіду (особливо країн НАТО) і модернізації законодавства з питань соціального захисту УБД через його подальше унормування з реальним станом безпекового соціального середовища (особливо з огляду на російську агресію та інші кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України); перехід від пасивної політики щодо психологічної реабілітації до політики супроводу УБД та членів їх родин, родин полеглих; удосконалення системи планування програм соціально-психологічної адаптації УБД на регіональному та місцевому рівнях та їх синергування з державними; впровадження у практику соціально-психологічної адаптації науково обґрунтованих критеріїв і методик оцінки результатів функціонування цієї системи; поглиблення суспільного діалогу з важливих питань соціально-психологічної адаптації УБД з отриманням зворотного зв'язку від структур громадянського суспільства; напрацювання та реалізацію сучасних методик соціально-психологічної адаптації УБД та залучення до цього процесу відомих психологічних шкіл, окремих проектних експертів, ЗМІ. Як шлях удос-

коналення державної політики соціально-психологічної адаптації УБД запропоновано активізувати роботу зі створення центрів соціально-психологічної адаптації УБД, засновниками яких будуть органи місцевого самоврядування (особливо територіальні громади), а їх активними учасниками УБД, волонтери та їх ГО.

8. Окремі наукові результати дисертаційної роботи дають підстави запропонувати практичні рекомендації органам державної влади щодо підвищення ефективності державної політики соціально-психологічної адаптації УБД, а саме створення центрів соціально-психологічної реабілітації УБД на базі обласних комунальних установ (госпіталів), що повинні вирішувати такі завдання:

1. Медична реабілітація військовослужбовців УБД (особливо інвалідів).

2. Соціально-психологічна й економічна адаптація УБД та військовослужбовців до нових соціально-економічних відносин в суспільстві.

3. Соціально-психологічна підтримка військовослужбовців УБД і членів їх сімей (кімната психологічного розвантаження УБД при Центрі).

4. Надання на пільгових умовах освітніх послуг з різного рівня професійної підготовки (консультування, первинна або додаткова професійна освіта, підвищення кваліфікації за цивільними спеціальностями, перепідготовка).

5. Сприяння у працевлаштуванні: державне квотування робочих місць під цю категорію та створення банку вакансій робочих місць на ринку праці.

6. Соціально-правовий захист УБД (координація дій центру з військкоматами, військовими частинами, центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, службами зайнятості, навчальними центрами, підтримка підприємництва, участь у створенні й реалізації пільгових систем соціального захисту).

Для узгодженої діяльності структур, що займаються питаннями соціально-психологічної адаптації УБД, доцільно при Міністерстві у справах ветеранів та в регіонах створити координаційні ради з питань соціально-психологічної адаптації УБД як недержавного демократичного органу за участі ГО УБД, запровадити в системі інституту Уповноваженого з прав людини підрозділ за напрямком роботи з УБД.

Зазначено, що важливим напрямом соціально-психологічної адаптації УБД є удосконалення нормативно-правової бази, зокрема Верховній Раді України доцільно переглянути законодавство у частині соціально-психологічної адаптації УБД, а КМУ на заміну постанови № 1057 (2017 р.) «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації» прийняти відповідну Програму соціально-психологічної адаптації УБД на довготривалий період. Окрім цього проблематика соціально-психологічної адаптації має стати складовою Стратегії національної безпеки на найближчі десятиріччя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Кривошей В. М. Американська модель державної політики у сфері соціальної адаптації та захисту учасників бойових дій. *Публічне управління та митне адміністрування*. № 4 (23). 2019. С. 115-121.

2. Кривошей В. М. Актуальність досліджень щодо соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій (АТО-ООС). *Держава та регіони*. Серія: державне управління. № 3. 2019. С. 189-194.

3. Кривошей В. М. Аналіз сучасних дослідницьких підходів до визначення механізмів державного управління у сфері соціального захисту та соціальної адаптації учасників бойових дій. *Економіка і держава*. Серія: державне управління. №3. 2019. С. 51-55.

4. Кривошей В. М. Європейські моделі державної політики у сфері соціальної адаптації та соціального захисту учасників бойових дій. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 13. С. 93-97.

5. Кривошей В. М. Сучасний стан та проблеми формування та реалізації державної політики у сфері соціальної адаптації та соціального захисту УБД в Україні. *Державно-управлінські студії*. № 7(9). 2018. URL: <http://box5800.temp.domains/~ipkeduua/holovna-7>.

Праці в зарубіжних виданнях

6. Krivoshey V. M. Concepts of social adaptation and rehabilitation of ukrainian-russian war participants in eastern Ukraine. *Scientific Journal VIRTYS*. № 33. 2019. P. 222-224.

7. Krivoshey V. M. Modernization of state policy in the sphere of social-psychological adaptation participants of military action in Ukraine. *Scientific Journal VIRTYS*. № 42. 2020. P. 182-185.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

8. Кривошей В. М. Досвід діяльності Міністерства ветеранів США щодо соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій. *Публічна служба в модерній державі: матеріали наук.-практ. конф., присв. 100-річчю державної служби України* (Київ, 13 черв. 2018 р.). К.: ІПК ДСЗУ, 2018. С. 162-168.

9. Кривошей В. М. Утворення та становлення батальйону «Фенікс». *Роль держави та громадського сектору в соціальній адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО: зб. матеріалів кругл. ст. до Дня захисника України* (Київ, 17 жовт. 2018 р.). К.: ТОВ «Видав. дім «АртЕк», 2018. С. 89-92.

10. Кривошей В. М. Соціальна адаптація учасників бойових дій в регіонах як елемент суспільної безпеки країни. *Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України: тези доп. VII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів* (Київ, 1 лист. 2018 р.). К.: ІПК ДСЗУ, 2018. С. 256-259.

11. Кривошей В. М. Особливості державної політики у сфері національно-патріотичного виховання силами ГО учасників АТО. *Форум прямої демократії: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. до Дня місцевого самоврядування* (Київ, 4 груд. 2018 р.). К.: ТОВ «Видав. дім «АртЕк», 2019. С. 370-376.

12. Кривошей В. М. Проекти служби зайнятості для учасників анти-терористичної операції на сході України, що виникла через військову агресію РФ. *Взаємозв'язок політики і управління: теоретичний і прикладний аспект: зб. матеріалів кругл. ст.* (Дніпро, 25 черв. 2019 р.). Д: ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 51-53.

13. Кривошей В. М. Механізм надання державою послуг з психологічної реабілітації учасникам антитерористичної операції (ООС). *Роль держави та*

громадського сектору в соціальній адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО: зб. матеріалів кругл. ст. до Дня захисника України (Київ, 17 жовт. 2019 р.). К.: ТОВ «Видав. дім «АртЕк», 2019. С. 68-72.

14. Кривошей В. М. Формування та реалізація державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД в умовах «гібридної війни». *Роль держави та громадського сектору в соціальній адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО: матеріали кругл. ст. до Дня захисника Вітчизни (Київ, 19 жовт. 2020 р.) / за заг. ред. Р. В. Войтович, П. В. Ворони, М. І. Лахижі. К.: ІПК ДСЗУ, 2020. С. 70-73.*

АНОТАЦІЯ

Кривошей В. М. Формування та реалізація державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. Київ, 2020.

У дисертаційній роботі вирішено актуальне наукове завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних основ, особливостей формування та реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД як важливого складника соціальної стабільності й національної безпеки та розробці практичних рекомендацій щодо її модернізації в Україні.

Запропоновано комплексний механізм формування та реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД; удосконалено категорійно-понятійний апарат дослідження дисертації та здійснено структурно-функціональний аналіз системи соціально-психологічної адаптації УБД в умовах євроатлантичної інтеграції України. Зокрема обґрунтовано теоретичні засади формування і комплексний механізм реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД як системи взаємопов'язаних, послідовних управлінських рішень, які формуються і реалізуються органами публічної влади та об'єднані метою ліквідації наслідків посттравматичного синдрому в УБД і їх повного залучення до процесів соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку держави, стимулювання активної участі у державотворчих процесах як важливого складника соціальної стабільності та національної безпеки в умовах євроатлантичної інтеграції.

Удосконалено теоретичну модель соціально-психологічної адаптації УБД та запропоновано пріоритетні напрями вдосконалення державної політики соціально-психологічної адаптації УБД в умовах євроатлантичної інтеграції України.

Ключові слова: державна політика, державне управління, формування та реалізація державної політики, соціально-психологічна адаптація, учасники бойових дій, громадянське суспільство, АТО-ООС, агресія Росії на сході України.

SUMMARY

Krivoshey V. M. Formation and implementation of state policy in the field of social and psychological adaptation of participants of hostilities. – Manuscript.

Thesis for obtaining the candidate of science degree in public administration, specialty 25.00.02 - mechanisms of public administration. - Institute of Training of the State Employment Service of Ukraine. Kyiv, 2020.

The dissertation work solved the current scientific problem, which consists in the substantiation of theoretical bases and peculiarities of the formulation and implementation of State policy for the social and psychological adaptation of participants in hostilities, as an important component of social stability, national security and the development of practical recommendations for the modernization in Ukraine.

A comprehensive mechanism for the formulation and implementation of State policy on social and psychological adaptation for participants in hostilities was proposed; The categorical conceptual apparatus for the examination of theses has been improved and implemented structural and functional analysis of the system of social and psychological adaptation of participants in hostilities in the context of Ukraine's Euro-Atlantic integration. In particular, the theoretical bases for the formation of State policy and the comprehensive mechanism for social and psychological adaptation of participants in hostilities was justified as interrelated a system, consecutive management decisions, which formed and implemented by public authorities, combined to deal with the consequences of post-traumatic syndrome in participants in hostilities and their full involvement in the socio-economic and socio-political development of the State, stimulating active participation in processes as an important component of social stability and national security in the context of Euro-Atlantic integration.

Theoretical model of socio-psychological adaptation of participants in hostilities was improved and was proposed priorities for updating State policy about social and psychological adaptation of participants in hostilities in the context of Euro-Atlantic integration, which includes the following processes and mechanisms: socialization through social organizations and veteran clubs of participants in hostilities; humanization (enlisting military action in the national patriotic education of young people, educational process of higher education institutions and schools, out-of-school institutions); further specialization (selection and recruitment retired military personnel for military or law enforcement activities); retraining (training at the State expense, opportunity to receive second specialty); passive social support for the families of participants in hostilities; The establishment of a network of practicing psychologists-rehabilitation specialists from among the participants in hostilities and chaplains; The formation of the system of communal veteran clubs-museums with the direction of psychological rehabilitation; differentiation of approaches for the social and psychological adaptation of participants in hostilities; the establishment of programmes to involve participants in hostilities to operations in law enforcement and public authorities.

Key words: public policy, public administration, formation and implementation of public policy, socio-psychological adaptation, participants in hostilities, civil society, JFO-ATO (Anti-Terrorist Operation), Russias aggression in eastern Ukraine.

PODSUMOWANIE

Krivoshei V.M. Tworzenie i realizacja polityki państwowej w zakresie socjalno-psychologicznej adaptacji uczestników działań wojennych. – Kwalifikacyjna praca naukowa na prawach rękopisu.

Praca na zdobycie stopnia naukowego kandydata nauk z administracji publicznej na specjalności 25.00.02 - mechanizmy administracji publicznej. - Instytut Kształcenia Kadr Państwowej Służby Zatrudnienia Ukrainy. Kijów, 2020.

W opracowaniu rozwiązano rzeczywiste zadanie naukowe, polegające na uzasadnieniu podstaw teoretycznych, cech kształtowania i realizacji polityki państwa co do adaptacji społecznej i psychologicznej uczestników działań wojennych jako ważnego składnika stabilności społecznej i bezpieczeństwa narodowego oraz wypracowaniu praktycznych zaleceń dotyczących jego modernizacji. Zaproponowano złożony mechanizm kształtowania i realizacji polityki państwa w zakresie społecznej i psychologicznej adaptacji uczestników działań wojennych; Udoskonalono aparat kategoryjny-pojęciowy badań doktorskich oraz przeprowadzono analizę strukturalną i funkcjonalną systemu adaptacji społeczno-psychologicznej uczestników działań wojennych w warunkach euroatlantyckiej integracji Ukrainy. W szczególności teoretyczne zasady kształtowania się i złożony mechanizm polityki państwa, społecznej i psychologicznej adaptacji kombatantów jako systemu połączonego, spójnych decyzji zarządczych, które są formułowane i wdrażane przez władze publiczne i zjednoczone w celu eliminacji skutków zespołu stresu pourazowego u kombatantów i ich pełne zaangażowanie w procesy rozwoju społeczno-gospodarczego i społeczno-politycznego państwa, stymulowanie aktywnego udziału w procesach budowania państwa jako ważnego składnika stabilności społecznej i bezpieczeństwa narodowego w kontekście integracji euroatlantyckiej.

Udoskonalono teoretyczny model psychologicznej adaptacji kombatantów oraz zaproponowano priorytetowe obszary doskonalenia państwowej polityki społecznej w sprawie psychologicznej adaptacji kombatantów w warunkach integracji euroatlantyckiej Ukrainy, które obejmują następujące procesy i mechanizmy: socjalizacja poprzez organizacje pozarządowe i kluby kombatanckie; humanizacja (zaangażowanie działań wojennych w narodową edukację patriotyczną młodzieży, w proces edukacyjny szkół wyższych i średnich, w placówkach pozaszkolnych); dalsza specjalizacja (selekcja i udział w działaniach wojskowych lub policyjnych emerytowanych żołnierzy); przekwalifikowanie zawodowe (szkolenie na koszt państwa, możliwość uzyskania drugiej specjalności); bierne wsparcie społeczne rodzin kombatantów; stworzenie sieci praktykujących psychologów-specjalistów rehabilitacji spośród uczestników działań zbrojnych i kapelanów; utworzenie systemu gminnych klubów-muzeów kombatantów o kierunku rehabilitacji psychologicznej; tworzenie programów przyciągających uczestników działań wojennych do pracy w organach ścigania i władzach publicznych.

Słowa kluczowe: polityka państwa, administracja publiczna, kształtowanie i realizacja polityki państwa, adaptacja społeczno-psychologiczna, uczestnicy działań wojennych, społeczeństwo obywatelskie, ATO (Antyterrorystyczna Operacja)-OZS (Operacja Zjednoczonych Sił), agresja rosyjska na wschodzie Ukrainy.

Підписано до друку 21.12.2020
Формат 148x210 мм. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим.

Свідоцтво серії ДК № 1805 від 25.05.2004
Віддруковано з оригінал-макета в Інституті підготовки кадрів державної служби
зайнятості України
03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17, тел. (044) 536 -14-85